

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

Уређивачки одбор:

*др Ирена Грицкај, др Милка Ивић, др Павле Ивић, др Радослав Кайиџић, Блаже
Конески, др Тине Лојар, др Александар Младеновић, др Асим Пецо,
др Миљар Пешикан, др Живојин Сијанојчић*

Главни уредник

МИЛКА ИВИЋ

XXXIII књ.

БЕОГРАД

1977

СУДБИНА КРАТКОГ Ё ИЗА Р У ИЈЕКАВСКИМ ГОВОРИМА ШТОКАВСКОГ ДИЈАЛЕКТА

Од свих питања из фонетике штокавског дијалекта најбројнија су она која су везана за судбину вокала *ě*. О тим питањима се расправља више од једног стољећа, и још их има која нису добила коначно рјешење. Из те проблематике нас овдје интересује само једно питање: судбина краткога *ě* иза *p* у ијекавским говорима штокавског дијалекта. Али прије него што пређемо на разматрање тога проблема, једна начелна напомена.

Вокал *ě*, без обзира на своје порекло, био је у најранијој фази свога постојања дуг вокал. То његово исконско квантитативно обиљежје није, међутим, у потпуности сачувано. Доста рано је дошло, у склопу општије појаве скраћивања појединих вокала, и до скраћивања свога гласа у одређеним позицијама. На тај начин је дошло до квантитетске диференцијације између слогова који су сачували првобитну његову квантитетску вриједност и слогова који су изгубили ту своју одлику и који су сада постали кратки. Дакле, јавило се дуго *-ě* и кратко *-ě*. Ово квантитетско диференцирање првобитно дугих вокала релативно је млађа фонетска појава у историји словенског вокализма, уследила је иза извршене метатоније, и није оставила видних трагова на вокалском систему (уп. о томе код Вајана: Граматика, 272—279, као и Nahtigala: Slovanski jeziki, 31—32), али је зато та појава условила различите фонетске појаве у ијекавским говорима штокавског дијалекта. Управо од квантитативне вриједности вокала *ě* зависили су његови рефлекси, а у вези с тим и неке друге промјене у гласовном систему тих говора.

Ијекавски говори пружају доста разнолику слику када је у питању рефлекс *ě* у секвенци *rě-*. Ту, прво, разликујемо двојаке квантитативне вриједности *ě*: дуго *ě* — које, по правилу, даје двосложни рефлекс *-ије*: *бријег*, *ријеч*, *ријешити*, *мријест*, *вријећи*, *сагријешити*, *развијешити*, *умријети*, *ириједлог*, *иријевој* и сл., и кратко *ě* — чији су рефлекси до-

ста неуједначени. Они зависе како од положаја који је имао вокал *ě* у ријечи, тако и од региона на ијекавском подручју. Управо, рефлексии кратког *ě* иза *p* у ијекавским говорима, укључујући и ијекавски стандард, су тројаки: *pi*, *pje* и *pe*:

а) *rě* > *pi* у старијој скупуни *rěl* : *gorio* : *gorjela*, *ostiario* : *ostiarjela*, *vrjo* : *vrjela*. Уколико се и у тој позицији данас наиђе на скупуни *-pje-*, у питању је или фонетски архаизам или аналошко уопштавање групе *-pje-*, према односу који постоји у облицима типа: *radio—радила*, *мејнуо—мејнула*, *којао—којала* јавило се према *горјела* и *горјео*, према *остјарјела* и *остјарјео*, тако и *живјео* према *живјела* и сл. (исп. о томе код мене: О неким „икавизмима“).

б) ијекавски и екавски рефлексии *ě* у скупуни *rě* — нису тако једноставни, ни на синхроном ни на дијахроном пресеку ијекавских говора. Ради боље прегледности цијелога проблема овдје ће се дати — прво, стање које пружа наша писана ријеч, и — друго, стање које налазимо у ијекавским народним говорима, и — треће, даће се осврт на постојећа објашњења двојних ликова *-pje-* и *-pe-* и — коначно, једно новије објашњење те појаве.

1. За добијање потпуније слике о вриједностима секвенце *rě* у историјском развоју ијекавских говора највише података пружа писана ријеч настала у Дубровнику. И ми ћемо овдје поћи управо од стања које налазимо у језику Дубровчана.

Ијекавски рефлексии *-ě*, као што је познато, у писаној ријечи Дубровчана јављају се од краја прве половине XIV вијека. Решетар констатује да у латинским споменицима из 1344. имамо фонетске ликове: *Stiere*, *Bielce*, а тек ће Руско Кристофановић, дубровачки канцелар из XV вијека (1392—1430), почети са уношењем ијекавских облика у ћириличке рукописе (Решетар: Проза, 19; Никша Звијездић, 179), иако, опет, и Рускова писана ријеч најчешће има *ѣ* који много не говори о гласовној вриједности тога вокала. Руско, истина, има и *e* мј. *ě*, али се под том графемом, према Решетару „крије ијекавски изговор“ (Проза, 19), а за Дубровник он претпоставља да је већ у XIII вијеку имао *i*, „гдје је још одлучно преовлађивало *e*“ (Проза, 18). Могуће је да смо у ијекавским говорима, или оним који су у еволуцији свога фонетизма ишли најбрже — такви су говори Црне Горе — у XIII вијеку већ имали *ie* мјесто *ě* у дугим слоговима и *je* мјесто *ě* у кратким слоговима и да је овај посљедњи рефлекс већ тада почео да утиче на фонетску природу претходних консонаната.

Никша Звијездић, Русков наслѣдник у дубровачкој канцеларији (1430—1455), иначе Дубровчанин „јер су Звијездићи (у латинским документима из 1378. и даље среће се: Suesдах или Suesda) били огранак породице Лонковића или Лонетића“ који воде поријекло од Држића“ (Решетар: Никша Звијездић, 171—172), секвенцу *-рѣ-* је „изговарао . . . као *рје*“. Његова писана ријеч даје ове потврде за то: *пръиє дь, пръиєдъ, пръюєдъ, пръюєдъа, пръѣиєдъ, пръиєдне, пръюєдню, пръиєко, криєлке, криєпко, потриєбе* (ор. cit. 187).

Никша је, иначе, одличан јекавац. Он често и изворне икавске облике окреће на ијекавски изговор (Решетар, ор. cit.).

Никшин наслѣдник у дубровачкој канцеларији, Маринко Цјетковић (од 1455—1474), има пребивати поред: *прѣстаѿ, прѣстаљ, прѣвозъ, прѣкоранъ, прѣстољю, прѣдалъ*; као и: *пристаѿ, придѣ жьє, приминѣ* (Решетар: Дубровачки споменици, 364).

Два дубровачка пјесника из XV вијека: Ш. Менчетић и Ц. Држић мјесто *рѣ* у кратким слоговима имају и *-рје-*: *брјємена, дрјєвен, грјєшник, крјєрѣји, најкрјєрѣше, крјєpost, разрјєжем, срјєца, несрјєца, брјєменом* (Решетар: Ранјинин зборник, стр. 79, 94).

За писану ријеч Дубровчана, како канцелара тако и писаца, карактеристична је употреба префикса *ѣри-* мјесто *ѣре-*, што се тумачи као мијешање префикса, а не као икавизам (в. Решетар: Говор, 12; Проза 30; Нове дубровачке повеље, 133).

У Рањинину лекционару „што га је 1508. у Дубровнику преписао млади дубровачки властелин Никша Рањина“ са рукописа који је настао „негдје у другој половини XV вијека „налазимо поред *гје-*: *прјєд, прјєде, прјєдраги, прјєдрага, прјєданје, прјєстрашити, прјєстрашише, прјєко, прјєче, прјєтекоше, крјєpos, крјєposti, брјємена, грјєшник, мрјєжа, мрјєжу, стрјєху, врјєцу, потрјєbами, потрјєbно, потрјєбују, поcrјєпати, срјєдник, isrјєд, одsrјєд, укрјєпени*“ (Rešetar: Lekcionari, 112—115), наравно и ту *рѣ > при*.

Паскоје Примојевић, дубровачки канцелар (1482—1527) био је „вршњак првих дубров. пјесника Ш. Менчетића и Џоре Држића“, а и умро је исте године, 1527. „и од исте куте као и Менчетић“, у својим преписима турских фермана, поред скупине *рѣ* : *потрѣбѿ, потрѣбе* и сл. има и *-ре-*: *требине, преклонни*. Решетар мисли да су ова два примјера, са *-ре-*, могла бити слика дубровачког изговора тога времена, тј. да се у говору Дубровника већ тада могло изговарати *ре-* мј. *рѣ* (Решетар: Нове дубровачке повеље, 144 и 150).

Дубровачки зборник из 1520. има овакво стање:

krjeposti, krjepostni, krjeposno, рјеђе је ту: *kreposti, krepko* (Rešetar: Lektionari, I, 119).

Д. Златарић (1559—1613) има поред *-pu-* и *-pje-* мј. *rě*. Према Вајану, старија фонетска форма, са *-pje-* нарочито је честа у издању од 1597. Вајан наводи ове примјере из Златарићевог језика:

са *rje* : *brieme, pogriešenja, pogriešenje, kopriena, krepes, krepku, kreposti, krepko, krepkoj, najpriče, srietoh, susriete, tribuje, trieskove, najvriedniji, vriedniji, vriednije, vrielu, vriemena, gorienje, vriet* поред:

grešnika, pogrehu, pogrehe, koprena, krepes, kreposti, krepko, mreža, mrežu, pred|prid, napreduje, sred, po sred, sredlietni, srietoh, sreća, nesreća, na sreću, nesrećan, potrebu, potreban, potrebno, potreba, trebuje, vremena, strelam, strelami, vretena, zrela.

Златарић има и икавску замјену *ě* у овој скупуни: *grišne, koprina* и сл., што за нас овдје није интересантно (Вајан: Златарић, 209—212).

Разматрајући судбину *ě* у скупуни *pe* у језику Д. Златарића Вајан констатује разлику у рефлексима ове скупине у језику Б. Градића, који је старији од Златарића, и Д. Златарића. Градић, као што је то и овдје показано, има обично *pe*. Вајан, уз то, примјећује да постоји осјетна разлика у употреби секвенци *-rje-* и *-re-* у различитим добима Д. Златарића, уп.: „Nous sommes autorisés par conséquent à supposer une différence entre la langue de jeunesse de Zlatarić, où *re* devait dominer, et sa langue de maturité, où *rie* a été restauré“, а ова „рестаурација“ скупине *-rje-* потпомогнута је фонетским ликовима појединих ријечи које су у својој основној форми имали двосложни рефлекс *ě* иза *r*, као: *vrieme, krepiti* и сл. (стр. 213).

Да укажемо на још неке Вајанове мисли о овоме проблему. На стр. 212 он констатује: „Ce n'est qu'au début du XVIe siècle qu'apparaît à Raguse la réduction de *rie* à *re*, qui se rencontre à l'époque actuelle dans l'ensemble des parlers jékaviens, à l'exception de l'île de Mljet (Meleda) entre Raguse et Korčula (Curzola)“ према Решетару (Der štok. Dialect, 70).

На сљедећој страни код Вајана читамо: „En ce qui concerne la langue parlée, il est sûr qu'elle avait entièrement réalisé, au moins depuis le milieu du XVIe siècle, le passage de *rie* bref à *re*. Mais la restauration analogique de *rje*, qui a une extension assez grande dans la langue moderne, a dû se produire à toute les époques“ (стр. 213).

Ми овдје само износимо ове Вајанове мисли. Нешто више о овоме биће ријечи ниже.

Од дубровачких писаца да укажемо још на језик Ивана Гундулића (1589—1638). И Гундулић има поред *rie* и *ri* и новији лик *re*. Указујемо на неке примјере са *rie* — *rje* и *re*:

rje: *gorjeti*, *gorjeće*, *gorjen'e*, *strjeljaicu*, *trjeskove*, *potrjebi*

re: *sred*, *sreće*, *krepos*, *srećom*, *sreći*, *mreži*, *kreposti*, *koprenu*, *posred*, *srećni*, *mrežom*, *sreća*, *prešno*, *nesrećna*, *treskove*, *nesrećnu*, *nesrećniem*, *kreposne* и сл. (Stari hrvatski pisci, IX, Загреб 1877, 1—100).

За Гундулићев језик, када је у питању судбина скупине *-rě-*, Решетар каже да је ту „обичан новији ekavizam u kratkom slogu *re*“, али се јавља и старије *-rje-*, „нарочито код облика који су флексивно или етимолошки у јасној вези с којим другим обичнијим јек. обликом“. Он наводи ове примјере са *-rje*: *najvrjednijih*, *zgrješenje*, *sagrješenje*, *vrjelo*, *brjegov*, *trjeskovi*, *strjelovito*, *prječe*, *zaprjeka* и мисли да су „ти старији јек. облици, бар понajвише, потекли од самога G-ća, jer ako bi koji prepisivač u tome pogledu što mijenjao, on bi radije mjesto *rje* узео *re*“ (Rešetar: Gundulić, стр. 11).

Да наведем и неке примјере из мојих исписа из Дубровачког архива:

Писма из Херцег-Новога:

1556: *йрейоручено: йойрибе*

1593: *у найредак*

око 1660: *Корьениће, йойреба*

1645—1650: *йрема*, али и: *ако йриећемо, йреко*

1698: *йремери, йойребе, йрейоручен*,

1619: *у врећи*,

а В. Лазнибат констатује да у дубровачким тестаментима 17. вијека *ě* у скубини *C+rě>pe*: *kreposti*, *grescna duscia*, *grescnoi Dusc* (Grafija, стр. 141—142).

Од босанских писаца указујемо на језик Стјепана Матијевића, из 17. вијека. У његовој писаној ријечи јавља се поред *-rje-*: *грѣшан*, *грѣшник*, *сагрѣшѣ*

и *-re-*: *сагрѣшѣй*, *сагрѣшѣѣ*, *сагрѣшѣѣ*, *сагрѣшѣѣѣ* (Pavešić: Matijević, 390).

У листинама из Црне Горе из XVII вијека имамо:

сагрѣшѣние, *несрећна*, *йредѣ*, *времена* (S. Ljubić: Rukoviet jugoslavenskih listina, Starine X);

у Требину, *у найредак*, *на йрему*, *йреше*, *среѣе*, *среѣѣѣ*, *йреѣѣѣ*, *йойребан сам*, *не йребуѣе*, *среѣѣ*, *йреко*,

поред: *найриѣда* (F. Rački: Dopisi izmedju krajiških turskih i hrv. častnika, Starine XI).

Владика Данило има, по правилу *-rě*: *времена, грешници, крејосћю, мрежах, ѿредь, ѿреко,*

али: *сѣарьешине, сѣарьешинам*, што је посебан проблем (Младеновић: Језик владике Данила, стр. 66—67).

Његошева писана ријеч пружа овакву слику:

rě > re: *сагрешење, грешника, крејосѣ, изгоре, зазрей, крејосѣи;*

rě > rje: *изгорјети, изгорјесмо, изгорјеше, изгорјей, ѿгорјей, изгорје, сагорје, сѣарјешине, сѣарјешинсѣво, ѿгорјешку, горје, Корјениѣх, Корјениѣа, Корјениѣима, свирјешосѣи* (Вушовић: Прилози, стр. 11).

Стјепан Митров Љубиша има поред: *доѿре, умре, грешна усѣа, грехове, грехоѣа, грехоѣу, мрежа, мреже, сѣарешине, сѣарешинсѣво, и: умрје, доѿрје, заѿрје, зазрје, обазрјеши се, грјешан, грјехове, сѣарјешине* (Младеновић: Белешке, 9—10).

Додајмо уз ово да у записима насталим на тлу Црне Горе већ од XVI вијека имамо „екавски“ рефлекс *ě* иза сонанта *p*:

времена (1577), *времена, грешни* (1584?), *грешном, грешни, ѿгрешиль* (1595—1599),

иако још и: *ѿгорјешно* (в. Љ. Стојановић: Стари српски записи и натписи, I, 233, 252).

Сличну ситуацију имамо и у Дубровнику, и неким другим ијекавским областима, ако се полази од писане ријечи из тих крајева. И управо на основу тога, на основу писане ријечи, Решетар констатује да се „*l i j e p o . . . vidi, kako se izgovor rje sve više gubi ispred re*“ јер „*u Menčetića i Držića ima nekoliko primjera rje gdje B. Gradić ima već re, a u pisaca XVII. vijeka s vrlo malijem izuzecima već je utvrđeno re kao pravilo*“ (Lekcionari, I, стр. 124). Зашто је то тако, зашто се *rje* „губи испред *re*“ Решетар нам ту не казује. А, ипак, није то просто „губљење“ сонанат *j* иза *p*, није у питању ни међугласовна дисимилација, јер у другим и другачијим односима унутар једне ријечи не долази до ове појаве. Ни Вајан, како је већ речено, не тражи праве узрочнике овој појави у раду о језику Д. Златарића. И тамо се констатује чињеничко стање, али се не сагледавају и фонетски узрочници који су условили ту појаву.

2. Савремени ијекавски говори пружају, такође, разнолику слику када су у питању рефлекси скупине *rě*. У једним од тих говора скоро по правилу имамо групу *-re-*, без обзира на позицију коју секвенца *-re-* има у ријечи; у другим, пак, ијекавским говорима честа је и скупина *-rje*, и не само у позицији *V+rě*, него и у секупини *C+rě*.

Када бисмо имали дијалектолошки атлас, са јасно исказаним свим фонетским детаљима, лако бисмо могли разграничити зоне у којима

имамо *pe* мј. *rě*, а у којима се, опет, јавља и *-rje-*. Али и без тога, а на основу постојеће дијалектолошке грађе, може се рећи да се према рефлексима секвенце *-pe-* јасно дијеле два говорна типа у границама ијекавских говора штокавског дијалекта: источнији и западнији ијекавски говори. У оним првим, источнијим, секвенца *-rě-*, по правилу, има само један рефлекс — екавски, *-pe*, без обзира на позицију коју има у ријечи. Изузетак ту може чинити само основа — старјеш-, што не мора бити и искључиво везано за старију скупину *-rě*. У другим ијекавским говорима, оним западнијим, поред *pe*, обично у скупинама *C+re*, јавља се и *-rje-* и не само у скупинама *V+re*, него, истина, рјеђе, и у скупинама *C+re*, тип: *врједнији*.

Да све ово видимо на постојећем дијалектолошком материјалу:
а) у првој групи говора *-rě-* > *-pe-*:

источноцрногорски говори:

ту „свако рђ доследно даје *pe*“: *врѣћа, мрѣжа, брѣме, рѣћа, брѣгови, дрѣнови, врѣмена*; затим: *грѣшник, грѣшѣн, грѣшница, њдгрешка, речѣи, речѣца, гревоѣа, Речѣне, Кѣренићи, нарѣч(ј)е, горѣи, сѣ'горѣи, нагорѣи, сѣ'дрешина* (горед: *сѣ'дрѣшина*) (Стевановић: Источноцрногорски, 34 и 23. У овим говорима је и: *Зѣдрѣ, Примѣре, али Јавѣре*, гдје је заступљена гласовна форма позната крају у коме се налази овај топоним, колашински крај);

црмнички говор:

ту имамо: *горѣло, горѣла, изгорѣи, изгорѣсмо, изгорѣше, изгорѣло, грѣбѣа, грѣоѣа, грѣѣа, грѣоѣѣ, грѣшан, грѣшѣи, грѣшѣку, грѣшѣник, грѣшѣиѣца, грѣшѣница, њдгрешка, њдгрешѣке, њдгрешѣка, коренић, леворѣчѣи, окорѣли, рѣђѣ, рѣшѣвѣи, рѣшѣѣе, речѣи, речѣѣа, речѣца, сѣ'дрешѣна сѣ'рѣлѣца*; и ту се јавља *ѣриморе*, али једном и *-rie-*: *рѣшѣѣе* (Милетић: Црмнички, 345—346);

новоѣазарско-сјенички говори:

ту досљедно *rě* > *pe*: *врѣмена, нѣвремена, времѣиѣу, грѣшѣи, грѣшѣиѣе, грѣвѣиѣ, гревоѣѣше, грѣшѣку, грѣшѣник, зѣмрѣжѣ се, мрѣжа, њдгрѣшан, њдгрѣиѣ, рѣчѣи, сѣ'рѣлѣца, сѣ'дрешѣиѣм, без сѣ'дрѣшѣне, сѣ'дрешѣиѣсѣво*, уп. и констатацију: „На овом подручју нигде нема групе *rje* која се среће у неким јекавским говорима (Бјелопавлићи), мада и они теже упрошћавању њену“. Наравно, ту и *prě* > *ѣpe*: *ѣрѣбраѣи, ѣрѣброѣѣше*,

ѣреселѣње, ѣрѣвѣѣ, ѣрѣрод и сл. (Барјактаревѣ: Новопазарско-сјенички, 23—24);

мрковићки говор:

гдје је и иначе специфична ситуација када су у питању фонетске вриједности рефлекса *ѣ* има и: *брѣсѣ, вредѣн, увредѣо, ѣовредѣла-се, врѣме врѣме, врѣсѣк, дрѣво, дрѣвце, најѣред, ѣреснѣц, рѣшко, рѣчѣма, сѣрѣлац* и сл. (Вујовић: Мрковићки, 102—122);

стѣроцрногорски средњокашунски и љешански говори:

ту је правило да свако *рѣ > ре*, „ни у једном случају немамо *рје* изузев . . . у Парцима . . . *стѣдрѣшина* и *стѣарѣшинсѣво*“ (Пешикан: Староцрногорски, 104); фонетски лик *стѣарѣшина* може имати властити развојни пут „јер је стари облик био *стѣарѣшина*“ (стр. 105).

Овакво стање налазимо и у једном дијелу новоштокавских говора на подручју СР Црне Горе:

ѣивско-дробњачки говор:

ту је најчешће *ре* мјесто *рѣ*; изузетак чине *стѣарѣшина*, и ријечи изведене од основе *стѣарѣм-*, и *корјена*; поред *горе* (прилог) јавља се и *горје* „кад ратар, орући, викне вољу, кад овај скрене наниже и поквари бразду (Вуковић: Пива, 16—17);

ѣљеваљски говор:

ту је: *брѣговима, брегѣвима, гдрѣ, горѣкана* (Ружичић: Пљевља, стр. 128, 146);

ускочки говор:

ту је: *рѣчиѣ, рѣчиѣѣс, рѣчица, рѣчѣник, корѣнчиѣ, гдрѣѣи, ѣрегдрѣѣи, сагорѣѣи, сагдрѣг, загдрѣѣи, загдрѣла, изгдрѣѣи, Рѣчѣне, рѣђѣ, рѣђѣ, зрѣла, гдрѣшан, гдрѣшно, безгрѣшно, гдрѣшка, гдрѣшѣник, гдрѣшѣница*; али: *стѣарѣшина*, поред *стѣарѣшина* (Станић: Ускочки, 69).

Засебно мјесто међу новоштокавским говорима на подручју СР Црне Горе заузима говор Никшићке жупе, дјелимично са њим иде и говор Бјелопавлића.

У *Никшићкој жуѣи* Вушовић је биљежио: *гдрѣ, гдрѣѣи, сагдрѣѣи, ѣрегдрѣѣи, ѣстѣарѣѣи, стѣарѣшина, корјѣниѣ, Корјѣниѣ, корјѣниѣски,*

окòрјети, окòрјети; као и: *свѝрјей, бѝрјела*. Чување скупине *рје* Вушовић објашњава границом слога:

гор-је, кор-јенићи, или утицајем облика исте ријечи са двосложним рефлексом *ѝ* *-ије*, уп.: *коријен—корјенић* (Вушовић: Никшићка жупа, 9).

Из Бјелопавлића имамо потврде за *горје* (Д. Ђупић, Говор Бјелопавлића, докторска дисертација, рукопис), затим: *Пурјеновић, Мурјеновић*, ту чак и: *жмирјети, вирјети*, са секундарним *ѝ* (према подацима проф. Р. Бошковића).

Ситуација је, као што наведени примјери показују, врло јасна. Источнији дијелови Црне Горе, као и један појас у западном њеном дијелу, имају, скоро без изузетка, *re* > *pe*. Изузетак, и то општи, чине ријечи са основом *сѝарјеш-*, што може имати и посебно објашњење. Западнији говори Црне Горе, нарочито они који су територијално везани за говоре источне Херцеговине, поред *-ре-* имају, у одређеним лексемама, и *-рје-*. Шта ово говори, видјемо ниже.

Западнији ијекавски говори — говори данашње Херцеговине — у овој особини показују сасвим другачију слику. Ту је сасвим обична скупина *-рје-*:

рјечица, рјечии, гòрјети, изгòрјети, корјенчић, Корјенићи, сѝарјешина, òсѝарјети, као и: *сѝрјелица, грјехòта, грјешник* (Пецо: Источно-херцеговачки, 57, 59, 68). Тим примјерима данас бисмо могли додати и ове: *ѝрјезнији, врједнији, ѝрјеснији, грјешнији*.

Интересантно је да се у овој особини слажу сви јекавски говори данашње Херцеговине, што иначе није чест случај, поготово у рефлексима старог вокала *ѝ* и појавама везаним за те рефлексе.

Скупину *-рје-* налазимо и у неким другим ијекавским говорима. М. Дешић је забиљежио у западнобосанским ијекавским говорима: *сѝарјешина, корјенова, кòрјенови, рјешѝва, рјѝћѝ, рјѝћѝ*; ту чак и: *брјѝгови, брјѝгова, ѝò брјѝговима* (Дешић: Западнобосански, 115—116). Истина, у говору Змијања знатно чешће је *-ре-*, управо ту је увијек *-ре-* осим у *сѝарјешина*, што је врло фреквентно, и *сѝарје*, ту је: *ѝòгрѝели, изгòрѝело, ѝòгрѝело, ѝрегòрѝети, горѝети*, као и: *мрежа, ѝрѝиња, реѝа*, али и форме са секундарним *ѝ* у вези са сонантом *р*: *òрјек* (Петровић: Змијање, 52).

Секвенцу *-рје-* налазимо и у ијекавским говорима западне Србије. Из Горобила имамо потврде за: *рјѝћѝ, брјѝсѝић, брјѝгови* (Николић: Горобиле, 653), као и: *рјѝчѝи, рјѝчица, корјенчић, сѝрјелица, ѝрјезнији* (усмено саопштење М. Николића).

Иако у дубровачком говору „иза *р* слово *ј* обично испада“ те се говори „не само *вреца, брете, репа* . . . него и *posve dosljedno: грѝшник*,

krěpōs“, и тај говор зна за: *gorjeti, brjegove* (Budmani: Dubrovački, 157), а већ је наведена Решетарева констатација да на Мљету имамо: *srjeća, mrježa, vrjeća* (Решетар: Штокавски, 70).

Ијекавско-шћакавски говори често имају очувану скупину *-rje-* Брозовић биљежи у источнобосанском ије-шћа говору: *grjehota, trjėmka, drjėmovan, brjezasta, òdrjezani, srjėćom, rjėpa* (Brozović: Istočnobosanski стр. 133). И говор тузланске области зна за: *grjehota, trjemka, drjėmovan, brjezasta* (према Брозовићу, оп. cit.). Скупину *-rje-* налазимо и у централнобосанским шћа-говорима (Brozović: Izvještaj, стр. 337).

Крешевско-лепеничка говорна зона има *pe* у примјерима: *rězati, srěća, prěćas, brěza, brězovina* (Vuković: Lepenica, 291).

Посавски шћакавски говори имају *pe* мј. *rě: rěpa, rězati, vremena*; као и: *crepàra, crěšn'a, grěšnik, izgore, izgorěla, pogorěće*; али и: *narjěčij, rjěda, starješina*. Ту, чак, и *rěba > rjeba > ruba* (Ivšić: Posavski, 173—174).

Стање које налазимо у ије-шћа говорима, па и оним који нису и само такви, нпр. посавски, сасвим је у складу са општим кретањима у развоју тих говора: архаичне особине ту су и иначе врло честе, и не само у фонетици. Да ни међу тим говорима нема апсолутне хармоније, од раније је познато. Отуда неслагање између, рецимо, стања које налазимо у источнобосанском и посавском, иако је овај последњи мање ијекавски него источнобосански шћакавски говор.

Става граматичара и језичких сјручњака љрема овим дублетним ликовима

У Главним правилима за јужно нарјечје која су прихватили учесници Бечког књижевног договора о фонетским вриједностима супституаната секвенце *-rě-* читамо: „Послије *p* изговара се у овоме догађају (тј. када је једносложни рефлекс *ě -je*, А. П.) као *e*, н.п. *љред, љреко, љрејошћии, срећа... ждребеџа, јасљребови*, и т.д. Истина, да сам ја (ова правила је написао Вук Караџић, А. П.), у Тршићу још у дјетињству слушао *рјечии, грјешник, грјешница*, али у Дубровнику и у Црној Гори говори се *грешник, грешница*, и т.д. (Скупљени грам. и пол. списи, III, 302).

У Рјечнику од 1852. Вук има поред „тршићких“: *рјечии, грјешник, грјешница* још и: *грјехоџа, грјешан, шна, шно, горјейи, горје, рјечица*, па и: *сјрјелица, сјрјелач*.

Од Вука до данас овај проблем је на списку неријешених. За једне граматичаре прихватљива је секвенца *rje-* дакле *Pje-* и *V+rje-*, али не и секвенце *grje-*, дакле: *C+rje*. Тако Т. Маретић у *Gramatici i stilistici* (Загреб 1931, 55) констатује да скупине *C+rje > C+re*:

breza, mreža, rezati, sredina, trebati, vreti, али се из Вукове и Даничићеве писане ријечи наводе и потврде за другачија рјешења: *крјеџак, крјеџоси, крјеџке, крјеџки, крјеџоси* (Даничић), *грјехоџа, грјешник, џогрјешка, надсџрјеливаџи, сџрјелица* (Вук) Д. Боранић у *Pravopisu* (Загреб 1951) заступа мишљење које је дао Маретић у својој граматици, уп.: „Kad se skraćeni slog je nadje iza r sa suglasnikom, gubi se“ и наводе се примјери: *вријеме—врџмена, брџег—брџгови, срџеп—срџић, вриједан—врџдџа, прџек—прџћ, повриједити—поврџјвати* и сл. (стр. 8). Ако се, пак, *rje* нашло иза вокала, или на почетку ријечи, та скупина остаје неизмијењена: *рџећ—рџећник—рџећит, рџека—рџека—рџека, рџедак—рџедаји—прорџјвати, рџеџити—рџеџење—рџеџавати* (исто). Ни у рјечничком дијелу Правописа не одступа се од датог начела. Ту имамо: *strelica, strelimice, strelimke, strelomet, strelovit, streljač, streljački, streljivo* и сл., као и: *grehota, grehovan, grehovati, grešan, -šna, grešnica, grešnički, grešnik*; ту и: *gore, gorenje*, али: *gorjeti, gorjeh, gorjev(ši), gorjela*.

И у Правопису А. Белића (Београд 1950) заступљен је исти принцип: *брџег—брџгови, вријеме—врџмена, зрџи, врџи, џрџба, средина, рџзаџи, брџа*, али: *џрџи, сџрџи, окрџи*, односно: *рјечник, рјечнић, рјечица, рјечина, рјешење, рјешавање* (стр. 41—42). У рјечничком дијелу дају се и ликови као: *грјехџан, грјехџаџи, грјешан, грјешка, грјешник, грјешница*, односно: *сџрјелица*, али се сви ти облици упућују на оне са вокалом *e* иза *r* дакле: *грјешка* в. *грџка*, а под *грџка* стоји (*и.*, и *ј.*, *тј. истично—екавски* и *јужно—јекавски*).

Врло опширно о овоме проблему расправља проф. Вуковић у књизи: *Pravopisna pravila i uputstva za pisanje ijekavskih glasovnih oblika* (Сарајево 1949). Мада је раније проф. Вуковић био за радикално рјешавање овога проблема (в. Пива, 16 и Наш језик, књ. II, 1934, стр. 176—180), у овим правописним правилима он прихвата реалну ситуацију и даје као исправне не само облике: *gorjeti, ostarjeti, okorjeti, starješina, starješovati, rječnik, rječca, narječje, korjenit, korjenčić*, дакле *-r+je* или *V+rje*, него уз њих и: *protivrječiti, razrješavanje* (стр. 70—71), иако: *grehovati, grehota, greška, grešnica, strelimice, strelica, strelovito, streljač* (в. од истог аутора и: *Istorija* стр. 76).

У последње вријеме о овоме су писали проф. М. Стевановић (спорни јекавизми), П. Сладојевић (Рефлекс) и Д. Петровић (Судбина групе *rj*), а шири увид у стање које пружа ијекавска писана ријеч на босанско-херцеговачком тлу пружа рад С. Пујића: *Distribucija*, 100, 106).

У свим овим радовима износе се разлози за једно или друго могуће рјешење, али без дубљег улажења у фонетско објашњење ових

дублета, без тражења разлога који су довели до овога двојства. Јер, то треба истаћи, није само аналогија пореметила стање које би се могло сматрати идеалним, тј. $rě > rje$, $V+rě > V+rje$, $C+rě > C+re$. Стање које налазимо у књижевном језику добрим дијелом је посљедица онога што налазимо у народним говорима и то оним који се сматрају основницом књижевног језика; а стање које налазимо у тим говорима посљедица је, у првом реду, недоследно извршеног јекавског јотовања. Потврда за то има доста — и из историјске фонетике, и из ијекавских говора. Појава секвенце *-pe* мј. *rě* није, дакле, резултат „испуштања“ соната *j* иза *p*, као што се понегдје може прочитати, нити је свако *-rje* у савременим ијекавским говорима посљедица аналошког уопштавања сонанта *j* иза *p* (в. код Вајана: Златарић, 209).

Таквог мишљења — тј. да је ту од значаја аналогија — је и проф. Белић, уп.: „Кратко *ћ* иза *p* даје: *мрѣмса*, *срѣсти*, *врѣти*, *брѣгови*, *врѣмена* и сл., али ипак *грјехѣта*, *грјешан*, *сѣрјѣлица*, *горјѣи*, *сѣдрјѣи* и сл. Увек утицај сродне речи са дугим *ѣ* : *ије*, које по односу *ије* : *је* у другим речима, и овде васпоставља тај однос. Код *горјѣи* и сл. утицајем других глагола на *-pѣ-* дало је *ѣ* (умекћано *ѣ*), затим, врло рано, *ре*“ (Фонетика, 93).

Проф. Вуковић при објашњењу ове појаве, *pje* *-re*, претпоставља међугласовну дисимилацију, уп.: „U svim ijekavskim govorima je *rě* evoluiralo u pravcu uprošćenog *re* ($r^i e > r'e > re$: dvije struje sonantskog karaktera, jedna, likvidna, jaka i treperava *r-* i druga meka, palatalna, tražile su uprošćeniji, olakšavajući izgovor, tako da je prva, dominantnija, potirala drugu, iza sebe, labilniju . . .“ (Istorija, 76). А и ту се узима у обзир граница слога која је могла бити један од чинилаца који су утицали на очување секвенце *pj* у старијој скупини *rě*.

Иако се овдје претпоставља појава $\acute{p} > \acute{p}j$, не траже се разлози за њено уклањање, нити се цио процес сагледава у склопу јекавског јотовања. Могуће је да су аналошки процеси „васпоставили“ негдје *pje* према *rije*, могуће је, исто тако, да је граница слога негдје утицала на очување скупине *pje*, али је сигурно да је свему овоме, добрим дијелом, узрочник јекавско јотовање које се ни у другим случајевима није синхронизовано вршило, нити је, опет, у подједнакој мјери захватало све позиције у ријечи. Наравно, секвенца *pje* $<$ *rě* имала је ту посебну судбину. Тај моменат, чини се, до сада није био посебно узиман у обзир и због тога се при објашњавању изузетака од замишљених фонетских закона, који теже ка досљедности, ишло на аналошка уопштавања. Аналошки процеси, без сумње, могли су да поремете некадашње односе. То показује и досљедност у иницијалној скупини *pe* у примјерима типа:

мрежа, *резати* на једној страни и *рје* у примјерима типа *грјешник*, *грјехоша* : *гријех*, на другој страни. Али, да то и посебно истакнемо, није аналогија и једини узрочник овом фонетском нескладу у ијекавским говорима.

У правопису (из 1960) у начелу се прихвата правило да скупина *V+rje* може опстати у књижевном језику. То су примјери типа: *горјети*, *морјече*, *морјечивати*, *старјети*, *окорјети*, *окорјелост*, као и скупина *рје*: *рјечий*, *рјечник*, *рјећи*, *рјечкоћа*, *рјешење*, *рјешавати*. Скупина *C+rje* и ту се даје као *C+re*: *времена*, *ждробеша*, *брегови*, *црејови*, *кресови*, *сирелица*, *дремљив*, *вредноћа*. Али и: *разрјешење*, *одрјешење*, *разрјешавати*, *разрјечивати*, *ириширјечий*, *ириширјече*, *огрјев* (стр. 29—30).

3. Јекавски рефлeksi *ě*, као што је већ речено, потврђени су из прве половине XIV вијека. То значи да је говорна ријеч знала за такву замјену знатно раније. Познато је, исто тако, да су сонанти *л* и *н* први били изложени промјени када су се нашли у непосредном сусједству са једносложним рефлексом *ě -je*. Потврда за појаву нових гласовних вриједности, тј. секвенци *je, ne > lě, ně*, истина, имамо тек из XVI вијека (в. код мене Промене непалаталних сугласника . . . 172) што је, релативно, касно. Али ово никако не значи да је постојала апсолутна хармонија између говорне и писане ријечи. Другачије речено, говорна ријеч могла је имати, а и имала је, и знатно раније скупине *je* и *ne* него што је то прихватила и писана ријеч. А ако се сложимо са чињеницом да прелаз од *lje, nje < lě, ně* никако није био скоковит ка новом квалитету *je, n'e*, онда ће нам бити јасно да смо ми већ у XII или XIII вијеку могли имати скупине *l'e, n'e*, са палатализованим сонантима испред *-je* од *ě*. Разлози зашто се све то није преносило и на материјал на коме се писало могу бити вишеструки: поштивање устаљеног начина писања, непостојање посебних графема за новонастале гласове, а, свакако, ни овај процес није био синхронизован и није у исто вријеме био фонетска реалност у свим ијекавским говорима. Није искључено да је дубровачко залеђе, Херцеговина и Црна Гора, ишло знатно испред Дубровника и у овим фонетским иновацијама. Али, на жалост, из тих крајева нема писане ријечи која би нам то и потврдила. Због тога смо принуђени да полазимо од дубровачке писане ријечи као нечега што је несумњиво.

Заједно са *л* и *н*, свакако, мијењало се и *р* када се нашло испред *je* од *ě*. Само се ту дешавала промјена посебне врсте. Док су секвенце *ně-, lě-* давале нове фонетске квалитете *-ne, je* секвенца *re* (односно *рj*) није у нашем језику мењала природу основног сонанта, ни раније, ни

сада (о овоме исп. Бошковић: Упоредна граматика, стр. 94). Отуда у крајњем резултату ове измјене секвенца *pe*: *реџа*, *грешка*, *времена* и сл., исто тако и у примјерима типа *орем*, *море*, *зора*, *сџворен* и сл.

Да је у питању управо ова појава, јекавско јотовање, показује нам писана ријеч Дубровчана, на једној страни, и стање које налазимо у јекавским говорима штокавског дијалекта, на другој страни. Као што је већ речено, Дубровчани прво имају *rje*, затим *rje* и *re* и на крају *re*, уколико то не нарушава писарска традиција, негдје, можда, и аналогичја. Ово иде напореда са јављањем *je* и *ne* < *lje*, *nje* < *le* и *ne*. Само је битна разлика у ортографији. Код посљедних примјера фонетске измјене се и графички исказују, код *rě* је то изостало, јер и фонетски резултат то није изискивао — и даље је остала фонема *p*.

То потврђују и народни говори: шћакавски ијекавски говори, који иначе имају знатно успоренији ход у граматичкој еволуцији, још увијек имају *rje*. Чак и у примјерима као *rjeja*, *grjehojša*. Такво стање је констатовано и на најистуренијем јекавском штокавском острву, на Мљету, иако његова јекавска матица — Дубровник, од раније има *pe* у *реџа*, *мрежа* и сл.

Врло је илустративна слика коју нам пружају ијекавски говори Црне Горе и Херцеговине када је у питању вриједност супституаната скупине *rě*. Ијекавски говори на подручју СР Црне Горе, са малим изузетком Никшићке жупе, дјелимично и Бјелопавлића, ту, скоро без изузетка, имају *pe*. Треба се подсетити и чињенице да је у тим говорима досљедније вршено и јотовање других сугласника у вези са *je* од *ě*. И са правом проф. Стевановић и Милетић наводе ове примјере, *rě* > *re*, у поглављу о јотовању, иако се не упуштају у фонетско разматрање овога проблема, као ни П. Сладојевић.

Западнији ијекавски говори, укључујући и Херцеговину, не знају за такву досљедност. Ту је *rje*, било у скупини *V+rje* или *S+rje*, још увијек присутно. Али, ту ни остали сугласници, изузев *n* и *l*, нису тако досљедно измијењени испред *je* од *ě*. Није искључено да је аналогичја ту пореметила старије односе, али је сигурно да није у свим примјерима *rje* резултат аналошког уопштавања. Овдје, исто тако, не треба потпуно запоставити ни улогу границе слога. Примјери типа *реџа*, *резайи*, на једној страни, и *горјеџи*, *корјенчић*, на другој, то би могли да потврде.

На овакав закључак упућивала би и судбина секвенце *rje*. У стандардном језику, као што се зна, та скупина остаје неизмијењена, уп.: *џерје*, *борје*, *мраморје*, *горје*, *џриморје*, *јаворје* и сл. Тако је и у већини ијекавских говора, али не и у свим ијекавским говорима. У исто-

чнопрногорском, у коме је и свако $re\check{e} > re$, имамо и *ѿрморе*, *загоре*. Значи, ту је давно нестало границе слога и створени су услови за јотовање сонанта *r* са *j* из скупине *ѿје*. Истина, на очување секвенци *-rje* у примјерима овога типа могу да утичу и семантички разлози, уп. *ѿерје* — именица и *ѿере* — глагол и сл.

4. Шта би се на основу изнесеног могло узети за стандардну ијекавјку ортографску норму? Мислим да ће бити најбоље ако се остане при постојећем стању: прихвата се секвенца *re* тамо гдје је она постала уобичајена, а не проглашавају се некњижевним ни ликови са *rje* у примјерима типа *горјетии*, *корјенчић*, па ни они као *сѿрјелица*, *врједнији*. Ово због тога што су ти примјери данас сасвим обични у ијекавским говорима и што је наша писана ријеч на њих већ навикла.

Истина, ако бисмо жељели да се угледамо на сличне примјере у књижевном језику, а поштујући начело да је добро оно што је старије, макар се налазило и у мањем броју народних говора (Маретић), онда бисмо према стању које имамо у примјерима типа *дјевојка* и *ѿје-раићи* могли тражити да се „рестаурира“ и *рјеѿа*, *мрјеѿа*. Али, да тиме и завршимо, такве идеје не гаји нико од језичких стручњака, ни у под-свијести.

Асим Пецо

СПИ САК СКРАЋЕНИЦА

1. Белић: Фонетика, А. Белић: *Историја српскохрватског језика, I, Фонетика*, Београд 1960.
2. Белић: Правопис, А. Белић: *Правопис српскохрватског књижевног језика*, Београд 1950.
3. Барјактаревих: Новопазарско-сјенички, Д. Барјактаревих: *Новопазарско-сјенички говори*, СДЗБ. XVI, Београд 1966.
4. Boranić: *Pravopis*, Dr D. Boranić: *Pravopis hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb 1951.
5. Бошковић: Упоредна граматика, Р. Бошковић: *Основи ујоредне граматике словенских језика*, Београд 1968.
6. Brozović: *Istočnobosanski*, D. Brozović: *O problemu ijekavskočakavskog (istočnobosanskog) dijalekta*, HDZb. II, Zagreb 1966.
7. Brozović: *Izveštaj*, D. Brozović: *Izveštaj o dijalektološkim istraživanjima u srednjoj Bosni*, Ljetopis JAZiU, књ. 65, 1961.
8. Budmani: *Dubrovački*, P. Budmani: *Dubrovački dijalekt kako se danas govori*, Rad JAZiU књ. 65.

9. Вајан: Граматика, А. Vaillant: *Grammaire comparée des langues slaves*, I, Париз, 1950.
10. Вајан: Златарић: А. Vaillant: *La langue de D. Zlatarić. Poète ragusain de la fin du XVIe siècle*, Phonétique, Париз, 1928.
11. Вујовић: Мрковићки, Л. Вујовић: *Мрковићки дијалекат, с крајњим освртом на сусједне говоре*, СДЗБ. XVIII, Београд 1969.
12. Вуковић: Пива, Ј. Вуковић: *Говор Пиве и Дробњака*, ЈФ XVII, Београд 1940.
13. Vuković: Pravopisna pravila, Ј. Vuković: *Pravopisna pravila i uputstva za pisanje iješkavskih glasovnih oblika*, Сарајево 1949.
14. Vuković: Lepenica, Ј. Vuković: *Kreševsko-lepenički govor*, Naučno društvo SR Bosne i Hercegovine, Posebna izdanja, knj. III, Lepenica, Сарајево 1963.
15. Vuković: Istorija, Ј. Vuković: *Istorija srpskorvatskog jezika, I dio*, Uvod i fonetika, Београд 1974.
16. Вушовић: Прилози, Д. Вушовић: *Прилози истраживању Његовева језика*, Библиотека Јужнословенског филолога, књ. 3, Београд 1930.
17. Вушовић: Никшићка жупа, Д. Вушовић: *Дијалект источне Херцеговине*, СДЗБ. III, Београд 1927.
18. Дешић: Западнобосански, М. Дешић: *Западнобосански ијекавски говори*, СДЗБ. XXI, Београд 1976.
19. Ivšić: Posavski, S. Ivšić: *Današnji posavski govor*, Rad JAZiU, књ. 196, Загреб 1913.
20. Laznibat: Grafija, V. Laznibat: *Grafija dubrovačkih testamenata 17. vijeka*, ЈФ XXXI, Београд 1974—75.
21. Милетић: Црмнички, Б. Милетић: *Црмнички говор*, СДЗБ. IX, Београд 1940.
22. Младеновић: Језик Владике Данила, А. Младеновић: *Језик Владике Данила*, Матица српска, Нови Сад 1973.
23. Младеновић: Белешке, А. Младеновић: *Белешке о језику и проблемима његовог изучавања*, Зборник за филологију и лингвистику књ. XVII/2, 1974.
24. Nahtigal: R. Nahtigal: *Slovanski jeziki*, Љубљана 1952.
25. Петровић: Змијање, Д. Петровић: *О говору Змијања*, Матица српска, Нови Сад 1973.
26. Петровић: Судбина групе *pj*, Д. Петровић: *О судбини групе *pj* и неким сродним јојавама у српскохрватском књижевном језику и неким његовим дијалектима*, Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, књ. XVIII/1, Нови Сад 1975.
27. Pavešić: Matijević, S. Pavešić: *Jezik Stjepana Matijevića*, Rasprave Instituta za jezik, књ. I, Загреб 1968.
28. Николић: Горобиље, М. Николић: *Говор Горобиља*, СДЗБ. XIX, Београд 1972.
29. Пецо: Источнохерцеговачки, А. Пецо: *Говор источне Херцеговине*, СДЗБ. XIV, Београд.
30. Пецо: Промена, А. Пецо: *Промена нејалатајалних сугласника у вези са *j* на српскохрватском подручју*, ЈФ XXVIII, Београд 1970.
31. Пецо: О неким „икавизмима“, А. Пецо: *О неким „икавизмима“ ијекавског изговора*, НЈ, књ. XIII, 1963, стр. 57—63.
32. Пешикан: Староцрногорски, М. Пешикан: *Староцрногорски средњокајунски и лешански говори*, СДЗБ. XV, Београд 1965.
33. Pujić: Distribucija, S. Pujić: *Distribucija iješkavskih varijacija u zamjeni jata*, Ra-Radovi Instituta za jezik i književnost u Sarajevu, књ. I, 1974.
34. Решетар: Дубровачки споменици, М. Rešetar: *Die ragusanischen Urkunden des XIII—XV Jahrhunderts*, Archiv für sl. Philologie XVI, 1894.

35. Решетар: Проза, М. Решетар: *Најстарија дубровачка проза*, САН, Посебна издања СХСII, Београд 1952.
36. Решетар: Дубровачки зборник, М. Решетар: *Дубровачки зборник од год. 1520*, СКА, Београд 1933.
37. Rešetar: Štokavski, M. Rešetar: *Der štokavische Dialekt*, Беч 1907.
38. Rešetar: Lekcionari, M. Rešetar: *Primorski lektionari XV vijeka*, Rad JAZiU, књ. 134, Загреб.
39. Rešetar: Držić, M. Rešetar: *Jezik Marina Držića*, Rad JAZiU, књ. 248, Загреб.
40. Rešetar: Gundulić, M. Rešetar: *Jezik Ivana Gundulića*, Rad JAZiU, књ. 272, Загреб 1941 (1942).
41. Решетар: Нове повеле, М. Решетар: *Нове дубровачке повеле Стојановићева зборника*, Глас СКА, CLXIX, 1936.
42. Решетар: Никша Звијездић, М. Решетар: *Никша Звијездић дубровачки српски канцелар XV вијека*, Глас СКА, CLXIX, 1936.
43. Решетар: Говор, М. Решетар: *Најстарији дубровачки говор*, Глас САН, ССI, 1951.
44. Rešetar: Ranjinin zbornik, M. Rešetar: *Jezik pjesama Ranjinina zbornika*, Rad JAZiU, књ. 255, Загреб 1936.
45. Сладојевић: Рефлекс, П. Сладојевић: *О рефлексу крајкога њ иза р у књижевном језику јужнога изговора*, НЈ књ. IX, 1958.
46. Стевановић: Источноцрногорски, М. Стевановић: *Источноцрногорски дијалекат*, ЈФ XIII, Београд 1935.
47. Стевановић: Спорни јекавизми, М. Стевановић: *Неки „сјорни јекавизми*, НЈ, књ. IV, 1953.
48. Станић: Ускочки, М. Станић: *Ускочки говор*, СДЗБ. XX, Београд 1974.

Резюме

Асим Пецо

СУДЬБА ГРУППЫ РЕ ИЕКАВСКИХ РЕЧЯХ ШТОКАВСКОГО ДИАЛЕКТА

Група *ре* имаєт неодиначову судьбу в екавских речях штокавского диалекта, как на диахронном, так и на синхронном разрезе. В одних речях очень рано появилось *ре*, в других рядом с таким рефлексом *ѣ*, существует и *рје-*. В этой работе представляется широкий обзор этих групп, как на диахронном так и на синхронном плане. В работе объясняется это явление, касающееся екавского йотирования, но его результаты не являются одинаково обыкновенным во всех екавских речях. Таковое состояние, то есть и *ре-* и *рје-*, принимает и екавский стандарт: сравни- *мрежа, срећа, времена* : *іорјейи, разрјеђиваији, ірјешник*.